

⁸ См., к примеру: Поздеева И. В. Коллекция старопечатных книг XVI–XVII вв... С. 19–20; Шайдакова М. Я. Описание коллекции книг... С. 31.

⁹ Описание славянских рукописей Библиотеки Свято-Троицкой Сергиевой лавры / Иларию и Арсений. М., 1878–1879. Ч. 3 : Азбучный указатель. М., 1879. С. 35–36.

¹⁰ Строев П. М. Списки иерархов и настоятелей монастырей Российской церкви. СПб., 1877.

¹¹ Смирнов П. П. Посадские люди и их классовая борьба до середины XVII в. М.; Л., 1948. Т. 2, гл. IV : Сыск и строенье в городе Москве и под Москвою. С. 360.

¹² Снегирев И. М. Покровский монастырь, что на Убогих домах. М., 1863. С. 29.

¹³ Товаров А. Историко-статистическая справочная книжка Минской епархии. Минск, 1903. С. 6.

¹⁴ Асафов К. Ф., Протасьева Т. Н., Тихомиров М. Н. Записи на книгах старой печати XVI–XVII вв... С. 281.

¹⁵ Там же. С. 285.

¹⁶ Веселовский С. Б. Дьяки и подьячие XV–XVII вв. М., 1975. С. 468.

¹⁷ Украинская советская энциклопедия : в 17 т. Киев, 1959–1965; История Украинской ССР : в 8 т. Киев, 1979–1985; Голобуцкий В. А. Запорожское казачество. Киев, 1957.

Т. І. ЖУК

АСАБІСТЫ АРХІЎ М. М. УЛАШЧЫКА – ДАКУМЕНТАЛЬНАЯ КРЫНІЦА ПА ГІСТОРЫІ БЕЛАРУСІ*

Сярод вялікай колькасці разнастайных па складзе і змесце фондаў асабістага паходжання вядомых беларускіх вучоных, пісьменнікаў, грамадска-культурных дзеячаў, якія захоўваюцца ў аддзеле рэдкіх кніг і рукапісаў Цэнтральнай навуковай бібліятэкі імя Я. Коласа Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі, нельга не адзначыць рукапісны архіў беларускага гісторыка, археографа, этнографа, краязнаўца Мікалая Мікалаевіча Улашчыка (1906–1986).

* Новая рэдакцыя. Впершыню опублікавана: Жук Т. І. Рукапісны архіў М. М. Улашчыка ў фондах аддзела рэдкіх кніг і рукапісаў Цэнтральнай навуковай бібліятэкі імя Якуба Коласа Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі // Крыніцазнаўства, археографія, архівазнаўства ў XX–XXI стст. у Беларусі : зб. навук. артыкулаў, прысвечаных 100-годдзю з дня нараджэння М. М. Улашчыка. Мінск, 2008. С. 14–20.

Лёс М. М. Улашчыка быў трагічным – беспадстаўна абвінавачаны, тройчы рэпрэсаваны, ён зведаў ГУЛаг, быў пазбаўлены магчымасці працаваць на Бацькаўшчыне, але ўсё жыццё заставаўся адданым свайму прызначанню – гісторыі.

М. М. Улашчык – аўтар шматлікіх прац па пытаннях сацыяльна-эканамічнага развіцця класавай барацьбы на Беларусі і ў Літве, археаграфіі і крыніцазнаўстве гісторыі Беларусі дакастрычніцкага перыяду, праблемах беларуска-літоўскага летапісання, этнаграфіі і фалькларыстыкі. Ён унёс значны ўклад у развіццё нацыянальнай гістарычнай навукі. М. М. Улашчык па праву займае сёння адно з самых пачэсных месцаў сярод вядомых вучоных-гісторыкаў, археографістаў, краязнаўцаў, культуролагаў не толькі ў Беларусі, але і далёка па-за яе межамі.

Нягледзячы на тое, што М. М. Улашчык быў пазбаўлены магчымасці жыць і працаваць у Беларусі, уся яго навуковая і творчая дзейнасць была звязана з роднымі мясцінамі.

Вучоны вельмі клапаціўся пра матэрыялы, якія збіраліся гадамі, хацеў, каб яго рукапісны архіў захоўваўся ў бібліятэцы Акадэміі навук Беларусі.

Яшчэ пры жыцці Мікалай Мікалаевіч перадаваў, перасылаў, а вельмі часта і сам прывозіў у бібліятэку матэрыялы са свайго архіва. У пісьме да былой загадчыцы аддзела рэдкіх кніг і рукапісаў ЦНБ НАН Беларусі Л. И. Збралевіч ён пісаў: «Перасылаю Вам усё, што адносіцца да т. 35 ПСРЛ. Раблю гэта не з тым, каб уваславіць сябе, а таму, што калі не скласці ў надзейным месцы, то ўсё растрасецца і згіне. А наша навука маладая, зборы па гісторыі навукі малыя, і ня варта рабіць так, каб яны сталі яшчэ меншымі.

Мая кніга аб летапісах усё адкладаецца на невядомы час, а «вёска» даўно пускае пухіры, хаця на 1980 г. быў прызначаны выхад. Пішу гэта таму, каб сказаць, што на бліжэйшыя часы турбаваць новымі пасылкамі ня буду, хіба што ўсё кончыцца раптам і тады ўсе зборы пойдучь да Вас»¹

Асноўная група дакументаў асабістага архіва вучонага была прынята на захаванне ў аддзел рэдкіх кніг і рукапісаў ЦНБ НАН Беларусі ў 1977–1982 гг. Частку матэрыялаў творчага характару перадала ў бібліятэку ў 1988 г. сястра М. М. Улашчыка Вольга Мікалаеўна.

Пасля смерці вучонага яго сын, Аляксандр Мікалаевіч Улашчык, выконваючы волю бацькі, перадаў у ЦНБ НАН Беларусі астатнюю частку архіва. У справе фонду № 44 «М. М. Улашчык» захоўваецца ліст Аляксандра Мікалаевіча, датаваны 1996 годам, дзе ён піша: «Передавая архивные материалы Н. Н. Улащика, хочу высказать свое пожелание, чтобы все архивные материалы и библиотека Н. Н. Улащика хранились в одном архиве как единое целое и были бы максимально доступны исследователям».

У 2001 г. сваяк М. М. Улашчыка В. М. Станішэўскі перадаў у бібліятэку карэктур «Выбраных твораў» вучонага і свой гістарычны нарыс «Радавод сям’і Улашчыкаў» з просьбай уключыць гэтыя матэрыялы ў рукапісны архіў.

Мікалай Улашчык пакінуў багатую творчую спадчыну. У рукапісным архіве вучонага знайшлі адлюстраванне падзеі яго жыцця, творчыя інтарэсы, службовыя і сяброўскія сувязі, збіральніцкія схільнасці.

Пасля навукова-тэхнічнай апрацоўкі асабісты фонд вучонага налічвае 1715 адзінак захавання за 1906–2004 гг. і складаецца з наступных асноўных груп дакументаў:

I. Творчыя матэрыялы.

II. Навуковыя працы, якія рыхтаваліся з удзелам М. М. Улашчыка.

III. Матэрыялы, сабраныя падчас творчай дзейнасці.

IV. Матэрыялы службовага характару.

V. Перапіска.

VI. Матэрыялы біяграфічнага, асабістага і бытавога характару.

VII. Матэрыялы пра М. М. Улашчыка.

VIII. Фотаздымкі і ілюстрацыйныя матэрыялы.

IX. Калекцыя матэрыялаў, сабраная М. М. Улашчыкам.

X. Матэрыялы членаў сям’і М. М. Улашчыка, сваякоў і іншых асоб.

У групу творчых дакументаў (храналагічныя рамкі 1943–2000 гг.) увайшлі матэрыялы да кандыдацкай і доктарскай дысертацый вучонага, яго асноўных манаграфій, кніг.

У 1943 г. М. М. Улашчык паступіў у аспірантуру Інстытута гісторыі Акадэміі навук СССР і ў 1947 г. паспяхова абараніў кан-

дыдацкую дысертацыю на тэму «Падрыхтоўка сялянскай рэформы 1861 года ў Віленскай, Гродзенскай, Ковенскай губернях». У архіве захоўваюцца распараджэнні па Акадэміі навук СССР і па Адзеле аспірантуры АН СССР, выпіскі з пратаколаў пасяджэнняў групы па вывучэнні гісторыі Украіны, Беларусі і Прыбалтыкі, справаздачы і іншыя матэрыялы аб вучобе М. М. Улашчыка ў аспірантуры Інстытута гісторыі Акадэміі навук СССР.

Асобнымі раздзеламі выдзелены чарнавікі і шматлікія матэрыялы, сабраныя вучоным-гісторыкам падчас працы над асноўнымі манаграфіямі: «Перадумовы сялянскай рэформы 1861 г. у Літве і Заходняй Беларусі», «Нарысы па археаграфіі і крыніцазнаўству гісторыі Беларусі феадальнага перыяду», «Уводзіны ў вывучэнне беларуска-літоўскага летапісання», гісторыка-этнаграфічным нарысам «Вёска Віцкаўшчына». Што датычыцца апошняга, то, акрамя машынапісу гэтай працы, падрыхтаванага да друку, чарнавікоў, варыянтаў, у архіве сабраны дакументы (пісьмы і заявы М. М. Улашчыка ў дырэкцыю Інстытута этнаграфіі АН СССР, у выдавецтва «Навука», у Адзел культуры ЦК КПСС і нават на адрас XXVII з'езда КПСС), якія сведчаць аб цяжкім шляху рукапісу да выдання. Выданне гэтай манаграфіі адкладалі, матывуючы тым, што праца вузкатэмная і неактуальная, што яна не збярэ дастатковага тыражу і інш. І толькі ў 1989 годзе, на жаль, ужо пасля смерці вучонага, кніга была выдадзена ў выдавецтве «Мастацкая літаратура» пад назвай «Была такая вёска».

У 1980 г. вучоным планавалася яшчэ адна аб'ёмная манаграфія «Мемуары і дзевнікі как істочнікі по історіі Беларусіі феадальнаго періода». У фондзе захоўваецца заяўка ў дырэкцыю Інстытута гісторыі СССР АН СССР з абгрунтаваннем неабходнасці такой працы, кароткі план манаграфіі, а таксама шматлікія чарнавікі, накіды, выпіскі. Па гэтых архіўных матэрыялах у 1999 і 2000 гг. Беларускім навукова-даследчым інстытутам дакументазнаўства і архіўнай справы былі падрыхтаваны і выдадзены з навуковай спадчыны М. М. Улашчыка яго «Працы па археаграфіі і крыніцазнаўству гісторыі Беларусі» і «Мемуары і дзевнікі як крыніцы па гісторыі Беларусі».

Амаль дзесяць гадоў вучоны-даследчык рыхтаваў да выдання 32 і 35 тамы Поўнага збору рускіх летапісаў, у якіх былі саб-

раны ўсе вядомыя беларуска-літоўскія хронікі. Даследчыкі творчасці вучонага лічаць гэту працу сапраўдным навуковым подзвігам. Копіі беларускіх і літоўскіх хронік з археаграфічнай апрацоўкай М. М. Улашчыка, карэктуры вышэйзгаданых тамоў з яго шматлікімі рукапіснымі заўвагамі і праўкамі, чарнавікі і варыянты прамоў, архіўныя выпіскі і інш. складаюць вельмі значны па аб'ёме раздзел дакументаў, які прадстаўляе вынік шматгадовай навуковай працы вучонага па вывучэнні беларуска-літоўскіх летапісаў.

Да творчых матэрыялаў М. М. Улашчыка, якія захоўваюцца ў яго рукапісным архіве, належыць вялікая колькасць нарысаў, артыкулаў, успамінаў, нататак. Сярод іх асабліва каштоўным і цікавым, на наш погляд, з'яўляецца рукапіс «Краязнаўства. (Нататкі пра бадзянні ў 1924–1929 гг.)». Акрамя таго, тут сабраны чарнавікі, накіды, варыянты артыкулаў «К вопросу о характере и последствиях Люблинской унии», «Из истории «вольных людей» в Литве», «Кобринская экономия после проведения волочной померы», «Введение обязательных инвентарей в Белоруссии и Литве», «О списках Никаноровской летописи», «О количестве земли, полученной крестьянами Белоруссии и Литвы при отмене крепостного права» і інш.; шмат артыкулаў, падрыхтаваных для Беларускай савецкай і Савецкай гістарычнай энцыклапедыі.

Да жанру мемуарыстыкі можна аднесці ўспаміны М. М. Улашчыка пра Я. Купалу, М. Гарэцкага, М. Доўнар-Запольскага, С. Баркоўскага, пра вучобу ў БДУ ў 1924–1925 гг. На жаль, у рукапісным архіве вучонага адсутнічае яго вядомая аўтабіяграфічная «Хроніка», але захаваліся артыкул аўтабіяграфічнага характару «Навука ў Самахвалавічах», нататка «Зыбіна [Ніна Паўлаўна?]» і невялічкі машынапісны фрагмент «Хронікі» пад назвай «Кнігі».

У фондзе сабраны разам тэксты дакладаў і выступленняў на семінарах, розных пасяджэннях, канферэнцыях і інш. Тут варта адзначыць такія, безумоўна цікавыя, дакументы, як тэкст даклада «Станислав Львович Пташицкий (1853–1933)», тэкст выступлення «Поэтические произведения Максима Богдановича на исторические темы», асноўныя палажэнні паведамлення «Вклад

В. И. Пичеты в дело создания белорусской исторической науки», канспект даклада «Владимир Иванович Пичета», прызначанага для Пічэтаўскіх чытанняў у Мінску ў 1984 г. з паметай М. Улашчыка, што яго на чытанні было загадана не пускаць; да гэтай жа групы матэрыялаў належаць інтэрв'ю з вучоным пра жыццё і творчую дзейнасць у сувязі з 80-годдзем з дня яго нараджэння.

Асобны раздзел складаюць водзвывы, рэцэнзіі, заўвагі М. М. Улашчыка на манаграфіі, кнігі, дысертацыі і артыкулы розных асоб. Аб аўтарытэце вучонага сведчаць шматлікія пісьмы навуковых устаноў Расіі, Беларусі, Літвы, Латвіі з просьбай даць згоду на апаніраванне доктарскіх і кандыдацкіх дысертацый вучоных-гісторыкаў, філосафаў, філолагаў. Глыбіня і разнастайнасць ведаў М. М. Улашчыка яскрава праяўляецца ў грунтоўных водзывах на навуковыя працы і на літаратурныя творы. Так, у яго архіве захоўваюцца крытычныя заўвагі на кнігу А. Лойкі «Янка Купала», рэцэнзія на кнігу В. Грыцкевіча і А. Мальдзіса «Шляхі вялі праз Беларусь», заўвагі на рукапіс кнігі А. Каўкі «Тут мой народ. Францішак Скарына і беларуская літаратура XIV пач. XX ст.», фрагменты заўваг на творы У. Караткевіча і інш.

У фондзе захоўваюцца матэрыялы да навуковых прац, якія рыхтаваліся з удзелам М. М. Улашчыка: чарнавікі і варыянты раздзелаў да шматтомнага выдання «История СССР», матэрыялы аб удзеле вучонага ў рабоце па рэдагаванні I тома «Гісторыі Беларускай ССР» у 5 тамах і інш.

Вельмі разнастайны і значны па аб'ёме раздзел складаюць матэрыялы, сабраныя М. М. Улашчыкам падчас яго навуковай і творчай дзейнасці.

Па-свойму ўнікальнымі з'яўляюцца бібліяграфічныя і тэматычныя картатэкі, складзеныя вучоным на працягу яго навуковай працы, якія налічваюць звыш 24 000 картак. Асобнымі раздзелаўмі ў іх выдзелены крыніцы па гісторыі, археалогіі, геаграфіі, геалогіі і інш. Мінскай, Магілёўскай, Віцебскай, Гродзенскай губерняў; гісторыі народнай адукацыі, асвеце, медыцыне, этнаграфіі, фальклору, антрапалогіі, геральдыцы, нумізматыцы; гісторыі цэркваў, манастыроў, царкоўных брацтваў і інш.

Аб нястомнай карпатлівай працы вучонага ў архівах Масквы, Мінска, Варшавы, Познані, Кракава сведчаць шматлікія архіўныя выпіскі на рускай, беларускай, польскай мовах, якія таксама захоўваюцца ў рукапісным архіве Мікалая Мікалаевіча.

Да ліку матэрыялаў службовага характару належаць дакументы аб працы М. М. Улашчыка ў Інстытуце гісторыі СССР АН СССР, аб выкладчыцкай дзейнасці ў Маскоўскім дзяржаўным універсітэце, аб рабоце з аспірантамі, удзеле ў рабоце сімпозіумаў, сесій, канферэнцый, аб дзейнасці ў якасці навуковага кансультанта БелСЭ і інш., якія ахопліваюць перыяд з 1935 па 1986 год.

У групу матэрыялаў аб працы вучонага ў Акадэміі навук СССР увайшлі яго справаздачы, службовыя пісьмы і паведамленні, Пастановы Прэзідыума АН СССР адносна выезду вучоных Акадэміі навук у вышэйшыя навучальныя установы краіны, дзе адзначаны камандзіроўкі М. М. Улашчыка ў Мінскі дзяржаўны педагагічны інстытут, у БДУ, у Інстытут гісторыі АН Літоўскай ССР. У архіве захоўваецца Пастанова Прэзідыума Акадэміі навук СССР аб уключэнні вучонага ў склад Археаграфічнай камісіі, матэрыялы аб удзеле ў рабоце вучонага савета Інстытута славяназнаўства і балканістыкі АН СССР, а таксама заявы і тлумачальныя запіскі М. М. Улашчыка ў дырэкцыю Інстытута гісторыі СССР АН СССР адносна зацвярджэння яму тэм навуковых прац.

Шматлікія запрашальныя білеты сведчаць аб удзеле вучонага-гісторыка ў рабоце XIII Міжнароднага кангрэса гістарычных навук, сесіях сімпозіума па аграрнай гісторыі Усходняй Еўропы, канферэнцыях, пасяджэннях. Нягледзячы на пэўныя адносіны да М. М. Улашчыка афіцыйнага Мінска, яго ведалі і шанавалі на радзіме. Аб гэтым сведчаць запрашэнні Праўлення Саюза пісьменнікаў БССР на ўдзел вучонага ў рабоце V з'езда СП, запрашэнні Мінскага і Гродзенскага дзяржаўных педагагічных інстытутаў на ўдзел у розных урачыстасцях і інш. З пэўнай доляй умоўнасці да гэтых матэрыялаў адносяцца вельмі цікавыя, на наш погляд, адказы М. М. Улашчыка на пытанні арганізатараў Чытанняў памяці акадэміка У. І. Пічэты пад назвай «Об участии в «пичетниках», напісаныя ў 1981 г.

Сярод матэрыялаў аб выкладчыцкай дзейнасці ў рукапісным архіве захаваліся канспекты лекцый па гісторыі, прачытаныя М. Улашчыкам у Іванаўскім тэхнікуме сувязі ў 1935–1936 гг., калі вучоны пасля адбыцця 5-гадовай ссылкі быў вызвалены без права вяртання ў Беларусь і выкладаў у расійскіх школах і тэхнікумах.

3 мая 1948 па верасень 1949 г. М. М. Улашчык працаваў выкладчыкам на гістарычным факультэце Маскоўскага дзяржаўнага ўніверсітэта. Аб гэтым сведчаць і шматлікія планы, метадычныя пісьмы, выпіскі, запісы і іншыя матэрыялы да лекцый па гісторыі паўднёвых і заходніх славян, крыніцазнаўстве, палеаграфіі.

Тут жа захоўваюцца планы лекцый па гісторыі Беларусі, прачытаных вучоным у Мінскім дзяржаўным педагагічным інстытуце.

Заўвагі на артыкулы розных аўтараў, перапіска і іншыя дакументы адлюстроўваюць дзейнасць М. М. Улашчыка ў якасці кансультанта БелСЭ па пытаннях гісторыі Беларусі, Літвы і Украіны. Да гэтага ж раздзела датычацца матэрыялы аб удзеле вучонага ў рабоце грамадскага Савета па беларускай літаратуры пры СП СССР і чарнавік яго пісьма аб неабходнасці стварэння пры Адзяленні гістарычных навук АН БССР Археаграфічнай камісіі.

Таленавіты вучоны, чалавек энцыклапедычных ведаў, яркая асоба, М. М. Улашчык шчодро дзяліўся вопытам з маладымі вучонымі Беларусі, прымаў удзел у навуковым і культурным жыцці рэспублікі, вёў шырокую перапіску. Засталася яго вельмі багатая эпістальярная спадчына. Карэспандэнтамі М. Улашчыка былі Янка Брыль, Іван Мележ, Гаўрыла Гарэцкі, Ніл Гілевіч, Адам Мальдзіс, Станіслаў Шушкевіч, Уладзімір Караткевіч, Ларыса Геніюш, Анатоль і Валянцін Грыцкевічы, Генадзь Кісялёў, Арсень Ліс і шмат, шмат іншых.

Як правіла, у фондах асабістага паходжання сустракаецца вельмі невялікая колькасць лістоў самога фондаўтваральніка, часцей за ўсё гэта чарнавыя накіды, варыянты, зрэдку копіі тых ці іншых пісьмаў. Але ў архіве М. М. Улашчыка захавалася значная частка яго лістоў да розных карэспандэнтаў у выглядзе машынапісных копіяў.

Перапіска М. Улашчыка складаецца з яго асабістых лістоў да розных асоб і арганізацый і пісьмаў да яго за 1955–1986 гг. У ёй Мікалай Мікалаевіч паўстае сапраўдным патрыётам сваёй радзімы, чалавекам, занепакоеным станам айчынай навукі і культуры, беларускай мовы, аховай гістарычных помнікаў, вялікім знаўцам беларускай літаратуры. Нельга не адзначыць яго лісты ў рэдакцыю газеты «ЛіМ» з прапановай пачаць збор сродкаў на стварэнне ў Беларусі этнаграфічнага музея, у рэдакцыю газеты «Правда» адносна перадачы музейнага будынка на Цэнтральнай плошчы г. Мінска Музею гісторыі Вялікай Айчынай вайны, начальніку Архіўнага ўпраўлення пры СМ БССР А. Азараву адносна знішчэння архіўных матэрыялаў, сакратару ЦК КПБ А. Кузьміну аб недастатковай прапагандзе беларускай навуковай кнігі і дрэннай арганізацыі кнігагандлю ў Беларусі і інш.

Сярод лістоў да М. М. Улашчыка – пісьмы айчынных і замежных вучоных-гісторыкаў, філосафаў, этнографікаў, беларускіх і ўкраінскіх пісьменнікаў, грамадска-культурных дзеячаў, сяброў, сваякоў, а таксама выдавецтваў і рэдакцый, архіваў, музеяў, бібліятэк, навучальных устаноў і інш. У іх – разважанні аб стане гістарычнай навукі, беларускай літаратуры, абмеркаванні тэм навуковых прац. Да вучонага звяртаюцца за парадамі, дзеяцца творчымі планамі, віншуюць са святамі, успамінаюць перажытае, трагічныя трыццатыя гады «когда получали свое образование в Академии испытания человеческого достоинства и сил...»² (з ліста А. Мартэнса да М. Улашчыка ад 3 лістапада 1967 г.). Да многіх лістоў карэспандэнты М. М. Улашчыка дадаюць свае артыкулы і нарысы з просьбай зрабіць неабходныя заўвагі, выказаць меркаванні, даць водзвыў; дасылаюць друкаваныя працы з дароўнымі надпісамі, прыкладаюць запрашэнні на розныя знамянальныя падзеі.

Частка лістоў вучонага была апублікавана, але, на наш погляд, цікавая і разнастайная эпістальярная спадчына М. М. Улашчыка, якая захоўваецца ў яго рукапісным архіве, абяцае даследчыкам творчасці Мікалая Мікалаевіча яшчэ нямала адкрыццяў.

Да групы матэрыялаў біяграфічнага і асабістага характару (храналагічныя рамкі 1929–1986 гг.) належаць дыплом М. М. Ула-

шчыка аб заканчэнні ў 1929 г. сацыяльна-гістарычнага аддзялення педагагічнага факультэта Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта, дыпламы аб прысуджэнні вучоных ступеняў кандыдата і доктара гістарычных навук, характарыстыкі, аўтабіяграфіі розных гадоў, дакументы адносна перагляду апошняй судовай справы і даведка Вярхоўнага суда БССР аб рэабілітацыі М. М. Улашчыка, даведкі аб стане здароўя і выніках медыцынскіх абследаванняў. У гэтым жа раздзеле захоўваецца машынапісная копія заяўчання вучонага, датаваная 1984 г., у якім ён, у прыватнасці, піша: «Архив (неопубликованные рукописи, переписка, рецензии) передается в Отдел рукописей и редкой книги Библиотеки Академии наук Белорусской ССР в Минске...»³, а таксама пісьмы ў ЦНБ НАН Беларусі аб перадачы ў бібліятэку матэрыялаў з асабістага архіва, юбілейная карэспандэнцыя, спіскі навуковых прац і іншыя дакументы.

Да ліку матэрыялаў пра М. М. Улашчыка за 1949–1986 гг. адносяцца артыкулы і даследаванні аб яго жыцці і творчай дзейнасці, водзвывы на асноўныя манаграфіі вучонага, газетныя і часопісныя публікацыі, прысвечаныя юбілейным датам.

Сярод фатаграфій і ілюстрацыйных матэрыялаў – фотаздымкі бацькі вучонага, М. М. Улашчыка з маці, з сёстрамі і братамі, з жонкай Н. М. Шамарынай і сынам Аляксандрам, асабістыя фатаграфіі розных гадоў, ксеракопія сяброўскага шаржа на М. Улашчыка мастака А. Марачкіна, фотаздымкі сярод удзельнікаў XIII Міжнароднага кангрэсу гістарычных навук, аграрных сімпозіумаў, канферэнцый, фатаграфіі, зробленыя падчас паездак, сустрэч, на адпачынку ў ДOME творчасці ў Каралішчавічах, з нагоды святкавання 75-годдзя з дня нараджэння з роднымі і сябрамі.

У архіве М. Улашчыка захоўваюцца фотаздымкі сяброў вучонага С. Шутава, І. Бараноўскага; вучоных-гісторыкаў, археографіі і іншых асоб (У. Пічэты, М. Доўнар-Запольскага, Ф. Дабранскага, Л. Арбелі, А. Зіміна і інш.), фотакопія групавога здымка Ніны Улашчык з У. Пічэтам, І. Замоціным, Ю. Бібілай, Я. Бялькевічам і інш.; вельмі цікавыя раннія фатаграфіі жыхароў вёскі Віцкаўшчына, хат, сядзіб, краявідаў, фотакопіі малюнкаў сельскагаспадарчых прылад XIX стагоддзя. На многіх дакументах

ёсць тлумачальныя запісы М. М. Улашчыка і яго сына, частка фотаздымкаў мае дароўныя надпісы.

Вельмі ёмістая група дакументаў з фонду М. Улашчыка – матэрыялы калекцыйнага характару. Яна ахоплівае перыяд з 1945 па 1985 год, складаецца з манаграфій розных асоб, зборнікаў артыкулаў, брашур і інш., аўтарэфератаў доктарскіх і кандыдацкіх дысертацый, асобных адбіткаў артыкулаў па розных пытаннях, часопісных і газетных выразак і іншых матэрыялаў, якімі цікавіўся вучоны.

Большасць з гэтых дакументаў маюць дароўныя надпісы, што робіць іх асабліва цікавымі і каштоўнымі. З пашанай, любоўю, удзячнасцю за падтрымку і добрыя, мудрыя парады, дасылалі свае навуковыя працы М. Улашчыку гісторыкі, эканамісты, археолагі, філосафы, філолагі з Расіі, Беларусі, Украіны, Літвы, Малдовы, Польшчы і іншых краін замежжа: М. Дружынін, В. Буганаў, Г. Гарэцкі, С. Александровіч, Э. Іофе, З. Капыскі, А. Карпачоў, Г. Каханоўскі, У. Конан, Г. Галенчанка, М. Ермаловіч, Е. Ахманскі, Ф. Сяліцкі, В. Меркіс і шмат іншых.

У якасці завяршальнай часткі рукапіснага архіва Мікалая Мікалаевіча Улашчыка выступае невялічкі па колькасці дакументаў раздзел «Матэрыялы членаў сям’і М. М. Улашчыка, сваякоў і іншых асоб». У яго ўвайшлі матэрыялы жонкі М. М. Улашчыка, Наталлі Маркаўны Шамарынай (перапіска, запрашальныя білеты, рабочая картатэка), а таксама іншыя цікавыя і каштоўныя дакументы: пасведчанне, выдадзенае ў 1928 г. Краязнаўчым таварыствам пры БДУ І. Бараноўскаму, на правядзенне краязнаўчай працы ў Полацкай акрузе; машынапісны экзэмпляр лекцый па крыніцазнаўстве Д. Даўгялы; пісьмо Н. Тарашкевіч у ЦК КПСС адносна рукапісаў яе мужа Б. Тарашкевіча, што былі ўзяты пры яго арышце (чарнавік ліста склаў М. Улашчык); матэрыялы аб падрыхтоўцы да выдання «Дыялектычнага слоўніка ўсходняй Беларусі» І. Бялькевіча.

Разам з рукапісным архівам вучонага ЦНБ НАН Беларусі атрымала кнігі з хатняй бібліятэкі М. М. Улашчыка з дароўнымі надпісамі вядомых пісьменнікаў, паэтаў, культурна-грамадскіх дзеячаў. Дарэчы, дароўныя надпісы на кнігах з бібліятэкі вучо-

нага – гэта яшчэ адна вельмі цікавая тэма для даследчыкаў навуковай і творчай спадчыны Мікалая Мікалаевіча Улашчыка. З пашанай, удзячнасцю, любоўю дасылалі і дарылі свае кнігі Улашчыку Іван Мележ, Ніл Гілевіч, Станіслаў Шушкевіч, Сяргей Грахоўскі, Уладзімір Караткевіч, Зоська Верас, Ларыса Геніюш, Вольга Іпатава, Адам Мальдзіс, Генадзь Кісялёў, Генадзь Каханоўскі, Сцяпан Александровіч, Валянцін Грыцкевіч, Эрнест Ялугін, Уладзімір Юрэвіч і шмат інш.

«Мікалаю Мікалаевічу Улашчыку, які на вечары аўтара, 8 лютага года 1971, пераканаўча давёў, што зямля беларуская не выпадкова дала свету Кірылу Тураўскага і Сімяона Полацкага і што дар іх не згас зусім, жыве і цяпер, з падзякай, пашанай і заміланнем – Іван Мележ» – надпіс на першым томе збору твораў І. Мележа ў шасці тамах⁴.

«...вучонаму, Чалавеку і беларусу, з павагай і шанаваннем» – надпіс В. Быкава на кнізе «Сотнікаў. Абеліск»⁵.

«...з пачуццямі захаплення Вамі – адным з Атлантаў нашай роднай культуры» – надпіс Р. Барадудзіна на кнізе «Вяртанне ў першы снег»⁶.

«Міламу Мікалаю Мікалаевічу Улашчыку з падзякай за ўсё, што ён зрабіў для мяне і для «Зямлі пад белымі крыламі» – надпіс У. Караткевіча на кнізе «Зямлі пад белымі крыламі»⁷.

«...з глыбокай павагай, удзячнасцю і нізкім паклонам ад роднай зямлі» – надпіс Н. Гілевіча на яго кнізе «Родныя дзеці»⁸.

«...з вялікай пашанай, вялікай любоўю, вялікім здзіўленнем і захапленнем перад яго чалавечай і грамадзянскай мужнасцю» – надпіс В. Іпатавай на кнізе «Перакат»⁹.

«...на добры ўспамін пра нашы Каралішчавіцкія сцежкі, з пажаданнем шчасця, нястомнага натхнення ў Вашай высакароднай працы» – надпіс С. Грахоўскага на кнізе «Кругі надзеі»¹⁰.

«...паслу нашаму на зямлі Маскоўскай ад аўтара гэтай кніжыцы з вялікай падзякай за шчыры Ваш клопат пры яе нараджэнні па-руску» – надпіс У. Юрэвіча на кнізе «Испытание зрелостью»¹¹.

На жаль, частка рукапісных матэрыялаў вядомага беларускага гісторыка так і не трапіла разам з асноўнымі дакументамі

ў бібліятэку і на сённяшні дзень, напэўна, знаходзіцца ў прыватных зборах сваякоў і знаёмых. Гэтыя дакументы, безумоўна, маглі б дапоўніць новымі цікавымі штрыхамі вобраз неардынарнага вучонага і чалавека.

Каштоўная творчая спадчына Мікалая Мікалаевіча Улашчыка, якая захоўваецца ў аддзеле рэдкіх кніг і рукапісаў ЦНБ НАН Беларусі, з'яўляецца шырокай крыніцазнаўчай базай для гісторыкаў, этнографістаў, літаратуразнаўцаў. Яна займае пачэснае месца ў скарбніцы беларускай нацыянальнай навукі і культуры і з'яўляецца дакументальным помнікам вучонаму, жыццё і дзейнасць якога былі аддадзены роднай зямлі – Беларусі.

¹ ЦНБ НАН Беларусі, АРКіР. Ф. 44. Воп. 1. Адз. зах. 1227.

² Там жа. Адз. зах. 979.

³ Там жа. Адз. зах. 1231.

⁴ Мележ І. Збор твораў : у 6 т. Мінск, 1969. Т. 1 : Ваенны дзёнік, апавяданні, аповесці.

⁵ Быкаў В. Согнікаў ; Абеліск : аповесці. Мінск, 1972.

⁶ Барадулін Р. Вяртанне ў першы снег : вершы і паэмы. Мінск, 1972.

⁷ Караткевіч У. Зямля пад белымі крыламі : нарыс. Мінск, 1977.

⁸ Гілевіч І. Родныя дзеці : раман у вершах. Мінск, 1985.

⁹ Іпатава В. Перакат : апавяданні. Мінск, 1984.

¹⁰ Грахоўскі С. Кругі надзеі : кніга новых вершаў, 1982–1984. Мінск, 1985.

¹¹ Юрєвич В. Испытание зрелости. Минск, 1981.

Л. И. ЗБРАЛЕВИЧ

БЕЛАРУСЬ В ПОЛЬСКОЙ БИБЛИОГРАФИИ XVII – ПЕРВОЙ ПОЛОВИНЕ XIX в.*

Всесторонне изучить историческую действительность, не допустить искаженного представления о ней можно лишь при условии, если во внимание принимать не отдельные факты, а их совокупность. Обеспечить это в определенной мере должна историческая библиография, представляющая собой разветвленную систему трудов, в разной степени отвечающих основным

* Новая редакция. Впервые опубликовано: Збралевич Л. И. Белоруссия в польской библиографии XVII – первой половине XIX веков // Книговедение в Белоруссии. Минск, 1977. С. 133–148.